

FUNKCJA „ROCZNIKA PODHALAŃSKIEGO” JAKO NAUKOWEGO ORGANU REGIONALNEGO

Nieprzypadkowo, niemal w tym samym czasie, wraz z narodzinami podhalańskiego ruchu regionalnego¹ powołane zostają na Podhalu do życia dwa pisma regionalne: tygodnik „Gazeta Podhalańska” i „Rocznik Podhalański”. Nieprzypadkowo też, obu tym inicjatywom wydawniczym udzielili swego poparcia działacze podhalańscy, gdyż dalszy rozwój miejscowej idei regionalnej nie mógł się na dłuższą metę obyć bez własnych czasopism, nawzajem się uzupełniających, tj. z jednej strony, publicystyczno-informacyjnego, a z drugiej — naukowego².

Twórcą i pierwszym redaktorem, ukazującego się do dzisiaj, „Rocznika Podhalańskiego” był Bronisław Piłsudski³, który już w 1912 r. przekonał członków Towar-

¹ Za jego początek należy uznać I Zjazd Podhalan, który się odbył w Zakopanem, w 1911. Szerzej na ten temat w: J. Zborowski, *Pisma Podhalańskie*, w oprac. J. Berghauzena, t. 2, Kraków 1972, s. 143—189; A. Zachemski, *Ruch podhalański*, Warszawa 1930, passim; W. Orkan, *O zjazdach Podhalan*, [w:] *Listy ze wsi*, t. 2, seria 2, Warszawa [1935], s. 161—165; A. Kudasik, *Początki ruchu regionalnego na Podhalu*, [w:] *Regionalizm — regiony — Podhale*, pod. red. J. M. Roszkowskiego, Zakopane 1995, s. 74—82; W. Wnuk, *Podhalański ruch regionalny*, Kraków 1993, s. 7—126. Zob. także w niniejszej publikacji: J. M. Roszkowski, *Kwestia spisko-orawska w regionalizmie podhalańskim 1912 — 1924*.

² Zabiegi bowiem redaktora „Rocznika Podhalańskiego” o zdobycie pieniędzy na wydanie pierwszego tomu wspierała m. in. uchwała II Zjazdu Podhalan (1912), a także Komitet Wykonawczy III Zjazdu Podhalan. Na swym posiedzeniu, które odbyło się w Nowym Targu 31 maja 1914 r., Komitet, na wniosek F. Gwiżdża, uchwalił wystąpić do Rady Powiatowej, a także Miejskiej w Nowym Targu o subwencję na ten cel. Por. Muzeum Tatrzańskie w Zakopanem, zbiory archiwalne, (dalej: MT-ZA), sygn. AR/164, k. 30, list F. Gwiżdża do B. Piłsudskiego, Nowy Targ 28 X 1913; „Gazeta Podhalańska”, nr 33, 17 VIII i nr 36, 7 IX 1919.

³ Starszy brat Józefa Piłsudskiego, żył w latach 1866—1918, z tego kilkanaście lat przebywał na syberyjskim zesłaniu (1887-1899), etnograf, badacz kultury ludów Dalekiego Wschodu (Ajnów, Giliaków i Oroczonów). Po powrocie z Syberii, zamieszkał w Galicji, a w 1911 r. osiadł na stałe w Zakopanem, gdzie angażował się m. in. w prace Towarzystwa Muzeum Tatrzańskie, prowadził badania naukowe na Podhalu, Spiszu i Orawie, a także przyczynił się do utworzenia Sekcji Ludoznawczej Towarzystwa Tatrzańskie. Zob. J. Zborowski, *Z dziejów ludoznawstwa i muzealnictwa na Podhalu: Sekcja Ludoznawcza Towarzystwa Tatrzańskie (1911—1919)*, „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie”, t. 6, 1976, s. 35—115.

rzystwa Muzeum Tatrzańskie o konieczności wydawania stałego organu naukowego o regionalnym charakterze⁴. Jednocześnie zjednywał dla tego pomysłu także członków Sekcji Ludoznawczej TT oraz różnych możliwych protektorów, którzy mieli sfinansować przedsięwzięcie. Działał w tej sprawie na wielu płaszczyznach, z ogromnym entuzjazmem oraz ścią „litewskim” uporem. W 1913 r. szczegółowo nakreślił koncepcję pisma i rozesłał ją w formie litografowanej kopii różnym instytucjom oraz prywatnym osobom. W projekcie tym uzasadniał potrzebę powołania „lokalnego wydawnictwa”, które publikowałoby „materiały naukowe” dotyczące szeroko pojętego Podhala. Za wzór miały tu służyć regionalne periodyki, „poświęcone specjalnym badaniom oddzielnych prowincji”, czy „odrębnych etnograficznie obszarów”, jakie od wielu lat istniały już we Francji, Anglii, Niemczech, Czechach, Rosji i Finlandii, a także na ziemiach polskich; np. „Gryf”, „Zaranie Śląskie”, „Rocznik Towarzystwa Naukowego w Przemyślu” oraz „Litwa i Ruś”.

W swej koncepcji Piłsudski zakładał, że „Rocznik Podhalański” będzie poświęcony nie tylko problematyce podhalańskiej, ale również spiskiej i orawskiej. Miał się on przyczynić do skupienia wszelkich poczynań badawczych nad góralszczyzną. Obok rozpraw naukowych, pismo zamieszczałoby również drobne teksty, wyniki rozpisywanych ankiet, roczne sprawozdania towarzystw naukowych, kulturalnych i gospodarczych oraz bibliografię. Pomysłodawca sądził, że dzięki jego inicjatywie wydawniczej uda się nawiązać bliższą współpracę między badaczami regionu a redakcją, co m. in. zaowocowałoby pozyskaniem przedstawicieli miejscowej inteligencji, których wiedza o regionie zostałaby utrwalona na łamach pisma w postaci artykułów, przyczynków lub komunikatów. Gdyby natomiast zabrakło na Podhalu regionalnego periodyku naukowego, nie byłoby okazji do takiej pożytecznej współpracy⁵.

W zamyśle Piłsudskiego „Rocznik Podhalański” miał być nie tylko organem samego Muzeum Tatrzańskie, ale wszystkich innych organizacji i instytucji działających na rzecz kultury Podhala, a więc również Sekcji Ludoznawczej TT, Towarzystwa „Sztuka Podhalańska” oraz Związku Podhalan⁶. Bardzo cieszyło go też to, że myśl wydawania takiego czasopisma już dojrzała wśród podhalańskiej inteligencji i wszystkich tych, którym „leży na sercu poznanie przeszłości i współczesnego stanu kultury Podhala”⁷.

Rzeczywiście regionaliści podhalańscy jako pierwsi udzielili swojego poparcia dla „Rocznika Podhalańskiego”, gdyż tego typu wydawnictwo jak najbardziej odpowiadało idei „podhalanizmu”, dawało jej bowiem naukową podbudowę. I chociaż ich obietnice wsparcia finansowego nie zostały spełnione, to warto jest podkreślenia, że trzech naukowców podhalańskich (Józef Kantor, Edmund Długopolski i Józef Racfaz) zgłosiło swoje artykuły do pierwszego tomu „Rocznika”⁸.

Niestety, z powodu braku funduszy sprawa druku się przeciągała. Z pomocą przyszedł jednak, niezawodny w takich sytuacjach, hrabia Władysław Zamoyski, który udzielił poręczenia finansowego i zapłatę rozłożono na trzy raty. Na początku

⁴ MT-ZA, Archiwum własne MT, sygn. 10/A, Księga protokołów, t. 2, 1908—1921, k. 26, 28.

⁵ MT—ZA, sygn. AR/164, k. 61—67, Projekt „Podhalańskiego Rocznika Naukowego”, Zakopane 1 VIII 1913; por. również facsymile tego projektu w: „Rocznik Podhalański”, t. 5, 1922, s. 13—16

⁶ Formalnie wówczas jeszcze nieistniejącego, ale już funkcjonującego w postaci Zjazdów Podhalan. Związek Podhalan ostatecznie powołany został w 1919 r. Zob. również wyżej przyp. 1.

⁷ MT-ZA, sygn. AR/164, k. 61-67, Projekt..., op. cit.

⁸ J. Z b o r o w s k i, *Z dziejów...*, op. cit., s. 80.

maja 1914 r. Piłsudski dokonał wyboru tekstów do wydawnictwa i krakowska drukarnia W. L. Anczyca przystąpiła do składania tomu. Można by więc sądzić, że inicjator tego przedsięwzięcia wreszcie dopiął swego celu. Jednakże, jak się okazało — nie do końca. Niebawem bowiem wybuchła wojna i drukarnia wstrzymała dalsze prace nad „Rocznikiem”. Sam zaś B. Piłsudski wyjechał za granicę, skąd miał już nigdy nie powrócić do kraju i nie zobaczyć swego dzieła, gdyż zmarł w Paryżu w 1918 r.

Po wojnie, sprawę wydania „Rocznika Podhalańskiego” przyjęło na siebie Muzeum Tatrzańskie. Co ostatecznie, po pokonaniu dalszych problemów finansowych, zakończyło się powodzeniem. W 1921 r. ukazał się I tom „Rocznika”, jako pierwsza pozycja serii *Wydawnictwa Muzeum Tatrzańskie im. dra T. Chałubińskiego w Zakopanem*. Muzeum dzięki temu przestało już być zwykłą instytucją kolekcjonerską i awansowało do rangi ośrodka pracy naukowej⁹.

W pierwszym tomie, znalazły się wszystkie złożone wcześniej przez Piłsudskiego materiały, czyli: *Przywileje sołtysów podhalańskich* — E. Długopolskiego; *Początki i nazwa Zakopanego* — J. Czubka; *Dzierżawa szaflarsko-nowotarska Marka Raułda w w. XV* — J. Rafacza; *Bitwa pod Nowym Targiem 1670 r.* — J. Czubka; *Kronika Parafii Zakopiańskiej (1848—1890) ks. Józefa Stolarczyka* — wydana przez A. Wrzoska; *Pieśń ludowa Podhala* — J. Kantora; *W sprawie Muzeum Tatrzańskie* — B. Piłsudskiego; *Ludowe obrazy na szkle z okolic podtatrzańskich* — K. Steckiego, a także jeden dołączony tekst o *Bronisławie Piłsudskim*, napisany na specjalne zamówienie już po wojnie przez W. Sieroszewskiego, by upamiętnić postać twórcy pisma.

Niestety dalsze tomy „Rocznika Podhalańskiego”, chociaż mijały lata i zmieniały się systemy władzy, z powodu permanentnie trudnej kondycji finansowej Muzeum, nie ukazywały się. Być może pewien wpływ na to miała także przyjęta przez Juliusza Zborowskiego — ówczesnego dyrektora Muzeum Tatrzańskie¹⁰, koncepcja wydawnicza, polegająca na publikowaniu w muzealnej serii wydawniczej przede wszystkim pojedynczych monografii naukowych i popularnonaukowych, a także edycji źródeł.

Muzeum Tatrzańskie ponownie przystąpiło do wydawania „Rocznika Podhalańskiego” dopiero po 58 latach, bowiem jego drugi tom ukazał się w 1979 r., z okazji 400—lecia Zakopanego i 90—lecia Muzeum. Był on poświęcony pamięci J. Zborowskiego. W skład tego tomu, obok współczesnych opracowań, weszły także teksty z redakcyjnej teki Bronisława Piłsudskiego, autorstwa A. Gąsienicówny¹¹, E. Sterculi¹², ks. J. Buronia¹³, ks. A. Sikory¹⁴ i W. Staszla¹⁵, które zostały ujęte w dziale „Materiały archiwalne”. Na uwagę zasługiwał dział „Muzealnictwo Karpacskie”, referujący działalność placówek muzealnych regionu karpackiego¹⁶.

Na następne tomy „Rocznika” znowu trzeba było jednak czekać, chociaż już nie tak długo, jak do tej pory. Ukazywały się one bowiem w latach: 1985, 1987, 1992, 1994 i ostatni — (tj. t. 7) w 1997 r. Częstotliwość pojawiania się kolejnych tomów

⁹ Ibidem, s. 104—105.

¹⁰ Od 1921 do 1965 r.

¹¹ *Co Wojtek Jarzombek o staroświeckim weselu na posiadak opedziół.*

¹² *Potrawy ludności góralskiej w Jabłonce.*

¹³ *Wyrób płótna na Orawie.*

¹⁴ *Zwyczaj na Gody w Jabłonce i okolicy.*

¹⁵ *Jak się żywi miejscowa ludność na Podhalu.*

¹⁶ W tym tomie zamieszczono: T. Jabłońska, *Z działalności Muzeum im. Władysława Orkana w Rabce* oraz Cz. Robotycki, *Muzeum na zamku w Niedzicy. Zbiory, ekspozycje, działalność.*

nie jest więc imponująca, gdyż wynosi prawie jedenaście lat. Należałoby się wobec tego poważnie zastanowić czy dalsze kontynuowanie wydawania „Rocznika Podhalańskiego” warte jest wkładanego w to przez Muzeum Tatrzańskie wysiłku?

Na tak postawione pytanie należałoby odpowiedzieć mimo wszystko pozytywnie. Każdy bowiem tom „Rocznika” jest poszukiwanym zbiorem naukowych opracowań poświęconych regionowi Tatr i Podtatrza, w tym przede wszystkim Podhala, Spisza i Orawy. Są to materiały nie tylko z wielu dziedzin nauk humanistycznych (historia, historia sztuki, literatury, językoznawstwo, muzykologia, etnografia i muzealnictwo) ale także nauk przyrodniczych, zwłaszcza z zakresu fauny i flory. Publikowane w „Roczniku” teksty przydatne są „nie tylko dla badaczy (także poza krajem), lecz również dla szerokich kręgów czytelników, którym problematyka ta nie jest obojętna”¹⁷.

Ponadto — jak stwierdza prof. Ryszard Kantor — „Rocznik Podhalański” stał się czymś więcej niż typowym rocznikiem muzealnym, stał się poważnym pismem naukowym [...] Jego poziom gwarantowany jest nie tylko przez zespół redakcyjny; gwarancją jest także coraz wyraźniejszy rozwój środowiska naukowego, szczególnie z Polski południowej, i jego utrzymujące się, a nawet w zauważalny sposób rozszerzające, zainteresowanie regionem. Środowisko to, w znacznym stopniu, grupuje się wokół Muzeum Tatrzańkiego i — oczywiście — „Rocznika Podhalańskiego”. Dlatego też R. Kantor nie wyobraża sobie, aby „region Podhala — szeroko rozumiany w myśl koncepcji prof. Stanisława Leszczyckiego — wraz ze środowiskiem badaczy jego historii i bogatej kultury, oraz zasłużone Muzeum Tatrzańskie mogły zostać pozbawione ważnego forum myśli naukowej, oraz istotnego źródła informacji o prowadzonych przez Muzeum pracach i działalności oświatowej”¹⁸.

Jak więc wynika z przytoczonych opinii oraz wielu innych głosów; „Rocznik” powinien się ukazywać nadal. Widoczna jest oczywiście stała potrzeba doskonalenia prac redakcyjnych i przede wszystkim konieczność wprowadzenia corocznego cyklu wydawniczego, do czego obliguje przecież sam tytuł tego periodyku.

¹⁷ MT—ZA, Archiwum własne MT, registratura, pismo prof. A. K. Olszewskiego, *Wniosek w sprawie wydania tomu VI „Rocznika Podhalańskiego”*, Warszawa 12 IV 1994.

¹⁸ MT—ZA, Archiwum własne MT, registratura, memoriał prof. R. Kantora, *O potrzebie utrzymania „Rocznika Podhalańskiego”*, Kraków 11 IV 1994.